

**BOHDAN DZIEMIDOK:
O ESTETICKÝCH A UMELECKÝCH HODNOTÁCH UMENIA**

"Bez hodnôt nemožno v estetike nič pochopiť. Zvlášť v oblasti umenia sú hodnoty nevyhnutné."

Th. Adorno

Profesor Bohdan Dziemidok (nar. 1933, Slonim) počas svojho života pôsobil najmä na Univerzite Maria Curie-Sklodowskej v Lubline, od roku 1983 pôsobí ako profesor a vedúci Katedry etiky a estetiky na Univerzite v Gdaňsku, kde je od r. 1995 dekanom Fakulty sociálnych vied. Je autorom viacerých kníh: O komicom (Varšava 1967), Teória estetickej skúsenosti a estetickej hodnoty v poľskej estetike 1918-1939 (Varšava 1980), Umenie - hodnoty - emócie (Varšava 1992), The comical, A philosophical analysis (Dordrecht 1989) a ďalších. Okrem toho je autorom vyše 90 štúdií venovaných problémom estetiky, etiky a dejín filozofie publikovaných vo viac ako 10 jazykoch po celom svete. Je členom mnohých vedeckých spoločností v Poľsku i vo svete a prvým viceprezidentom Medzinárodnej asociácie pre estetiku.

Nemožno pochybovať o tom, že umenie bolo vždy spojené s ľudskými hodnotami. Umenie je javom *par excellence* axiologickým a estetika je axiologická disciplína. Preto chcem svoj článok venovať iba jednému problému, ktorý je podľa môjho názoru veľmi dôležitý: problému hodnôt umenia.

Mojím cieľom je zdôvodniť, že estetická hodnota nie je inherentnou a konštitutívnou hodnotou výlučne umeleckého diela, ako aj to, že nielen estetické hodnotenie je adekvátnym druhom hodnotenia, napríklad toho, ktoré považuje umenie za autonómny korelát ľudskej kultúrnej aktivity (a nesmeruje ani k druhej krajnosti s tendenciou chápať umenie výlučne ako priesečník politických, náboženských a morálnych súdov). Veď okrem estetickej hodnoty existuje umelecká hodnota, ktorá, ako sa zdá, je nielen inherentná umeniu, ale je i jeho podstatnou zložkou. Logicky z toho vyplýva, že existuje aj druhý spôsob hodnotenia, ktorý poníma umenie ako účel osebe a ktorý je vlastne umeleckým hodnotením umenia. Chcel by som tu predostrieť argumenty mnohých filozofov podporujúce práve toto stanovisko, ktoré zastávam aj ja.

Rozdiel medzi estetickou a umeleckou hodnotou a medzi estetickým a umeleckým hodnotením je dôležitý pre teoretické poňatie umenia. Zvlášť relevantný je v kontexte avantgardy a experimentálnych hnutí, teda pri riešení čisto teoretických problémov, ktorými sa súčasná filozofia umenia zaoberá. Mnohí zástancovia rozdielu medzi umeleckými a estetickými hodnotami umenia v súčasnosti zdôvodňujú svoju pozíciu práve zdôrazňovaním manifestačných anti-estetických a de-estetizačných tendencií súčasného

avantgardného umenia (najmä v maliarstve a v hudbe), ktorých existenciu si explicitne navzájom potvrdzujú obe strany - umelci i kritici.

Než uvediem spomenuté stanoviská estetikov, chcel by som sa pokúsiť o pracovnú definíciu pojmu "umelecká hodnota" a pojmu "estetická hodnota", ako aj o definíciu metód hodnotenia, ktoré im zodpovedajú.

"Umeleckú hodnotu" tu budem chápať ako konštitutívny a do značnej miery aj jedinečný charakteristický aspekt umeleckého diela. Umenie sa viaže na umelecké hodnoty, preto ho možno chápať ako relatívne autonómnou formu kultúrnej praxe. Práve vzhľadom na ne ľudia vo všetkých známych typoch kultúr a vo všetkých epochách považovali umenie za vzácne, jedinečné a nenahraditeľné. Práve určitý stupeň umeleckej hodnoty sa javí ako nevyhnutná podmienka toho, aby sa určitý kultúrny objekt považoval za dielo umenia.

Umelecké hodnotenie hodnotí *umenie ako umenie*. Jeho cieľom je vymedziť, ako a v akom rozsahu dané umelecké dielo realizuje hodnoty, ktoré sa považujú za podstatné v umeleckej forme či žánri, ku ktorému toto dielo patrí. Umelecké hodnotenie možno aplikovať iba na umelecký jav: na umelecké dielo, na spôsob jeho prezentácie a prevedenia a na experimenty a situáciu umenia. Netýka sa teda iba tých kvalít umeleckého diela, ktoré možno bezprostredne vnímať, ale aj jeho miesta v dejinách umenia, jeho úlohy v lámaní kánonu a tradičného poňatia umeleckého výrazu. Umelecké hodnotenie sa tiež zameriava na vlastnosti dané kultúrnym a historickým kontextom výtvoru, napríklad stupňom jeho realizmu, jeho štýlovými kvalitami, jeho vzťahom k určitým konvenciám, remeselnou zručnosťou, originalitou formy, umeleckou predstavivosťou, ako aj vyjadrovacími a kognitívnymi kvalitami umeleckej činnosti. Tieto kvality možno v diele rozoznať iba vtedy, keď vnímateľ zaujme čisto kognitívne stanovisko (napríklad bez bezprostrednej estetickej skúsenosti), a to vôbec nie je stanovisko, aké môže zaujať iba umelecký kritik alebo len adekvátne vzdelaný a skúsený percipient.

"Estetická hodnota" sa na druhej strane oveľa častejšie poníma ako kvalita prírodného a kultúrneho objektu so schopnosťou podnietiť estetickú skúsenosť v adekvátne pripravenom a naladenom vnímateľovi. Estetické hodnotenie a estetické hodnoty sú preto zrejme veľmi úzko spojené s estetickou skúsenosťou. Estetická skúsenosť je nielen základom, ale aj nevyhnutnou podmienkou najdôležitejšieho kritéria estetického hodnotenia. Estetické hodnotenie sa netýka iba umenia, ale akéhokoľvek objektu, ktorý nezávisle od svojho prírodného či kultúrneho statusu dokáže evokovať pozitívnu či negatívnu skúsenosť. Bezprostredne vnímané, ale aj predstavované aspekty nejakého objektu (jeho vizuálne kvality, štruktúra usporiadania) sa hodnotia z estetického stanoviska.¹

Existuje množstvo rozdielných typov umeleckých a estetických hodnôt, ktoré závisia od rozmanitosti foriem umenia v rôznych kultúrach a epochách, rovnako ako súbor umeleckých žánrov a druhov koexistujúcich v rovnakom čase danej kultúry. Tak ako je pojem "umenie" rodovým pojmom pre "literatúru", "maliarstvo" a "hudbu", je pojem

¹ Porovnaj známe Ingardenove rozlíšenie medzi estetickými a umeleckými hodnotami [1]. Vzhľadom na to, že Ingardenove rozlíšenie spočíva na iných kritériách, v tomto článku ho nerozoberám. Analýzy Ingardenových téz pozri aj v [2].

"umelecká hodnota" rodom pre celý rad pojmov ako "literárna umelecká hodnota", "hudobná umelecká hodnota", "výtvarná umelecká hodnota" atď.

Jedným z najdôležitejších aspektov umeleckej hodnoty sú "mimetické", "formálne", "expresívne", "funkcionálne", "konštruktívne" a "dekoratívne" aspekty diela. Niektoré z hodnôt, ktoré sa považovali za dôležité v minulosti (napríklad "remeselnosť" alebo "zručnosť") alebo sa za relevantné považujú v umení dnes (napríklad "originalita" alebo "inovácia"), nie sú výhradne umeleckými kvalitami; sú charakteristické aj pre iné kultúrne objekty, akými sú produkty vedy, technológie alebo filozofie.

Od druhej polovice devätnásteho storočia až dodnes sa estetické vlastnosti považovali za charakteristické a podstatné vlastnosti umenia. Obhajcovia tohto názoru identifikovali estetickú hodnotu umeleckého diela s jeho umeleckými hodnotami. I dnes sa estetická hodnota často považuje za rozhodujúcu pre umeleckú hodnotu umeleckého diela [3]. Tieto požiadavky, o ktorých ešte budem hovoriť v *Tézach o estetickej prirodzenosti umenia*, boli spochybnené nedávnymi anti-estetickými trendami umeleckej avantgardy, a to nie iba v umeleckej praxi (prostredníctvom umeleckých diel), ale aj v teórii umenia (napríklad v manifestoch, krédach, umeleckej kritike atď.). No hoci i samotní estetici pripúšťali možnosť viesť hranicu medzi "umeleckým" a "estetickým", zdá sa, že všeobecne niet medzi nimi konsenzu v presnejšom vymedzení vzťahu medzi týmito dvoma odlišnými hodnotami a spôsobmi hodnotenia. Od roku 1980 sa veľká časť teoretikov domnieva, že umelecké hodnoty nemožno redukovať na estetické hodnoty.

Argumenty, ktoré potvrdzujú možnosť a nevyhnutnosť rozlíšenia medzi umeleckým a estetickým, možno nájsť v praktickom hodnotení umenia a v histórii umenia. Teoretikom, ktorý opísal istý komplex aspektov umeleckej kritiky a evaluácie a ktorý vyzýval k tomuto rozlíšeniu, bol Richard Rudner.

Rudner opísal proces odmietnutia krátkej poviedky vydavateľom literárneho časopisu. Vydavateľ neposudzoval iba to, ako dobre je poviedka napísaná, ale počas čítania prežíval aj intenzívne estetické emócie. Svoje, ako sa zdá, podivné rozhodnutie potom motivoval tematicky, štylisticky a emocionálne, tvrdiac, že ide o nudne veľkú podobnosť s Borgesovým štýlom. Rudner sa domnieva, že v prípade rozlíšenia medzi umeleckou a estetickou evaluáciou každý môže vidieť, že na rozhodnutí vydavateľa nič divné nie je [4].²

Teoretici, ktorí hľadali zdôvodnenie rozdielu medzi umeleckou a estetickou evaluáciou v reálnej umeleckej praxi, ho často nachádzali v avantgardnom hnutí, povedzme v minimálnom alebo konceptuálnom umení, ktoré jasne prejavovalo inklináciu k anti-estetickému. Tieto hnutia produkovali čisto umelecké diela, ktoré však súčasne postrádali akúkoľvek estetickú kvalitu. Ako príklad takých diel možno uviesť Duchampsove *ready-mades* (*Stojan na fľaše* alebo *Fontána*), Kosuthovu *Jednu a tri stoličky* alebo Friedmanovu *Vzdialenosť od tejto vety k tvojim očiam je mojou sochou* [6].

I keď umenie v minulosti neprejavovalo takú nápadnú diskrepanciu medzi estetickými a umeleckými hodnotami, predsa sa tieto dva typy hodnôt niekedy vedome chápali ako oddelené. Arnold Hauser si napríklad všimol istú inkompabilitu medzi

² O štyri roky neskôr vyjadrila podobný názor Carolyn Korsmeyerová vo svojom článku [5].

dvoma druhmi hodnôt, ktorú možno pripísať umeniu: estetické meritum diela na jednej strane, historický význam na druhej. Hauser sa domnieval, že tieto dva typy hodnôt nemôžu mať nič spoločné alebo že sa môžu stať nesúmerateľnými. Umelecké dielo by malo byť významné, ak bolo inovačné a pôvodné; dielo, ktoré iniciovalo nejaký umelecký trend, ktorý zrodil veľa majstrovských diel, však samé osebe nemuselo byť esteticky dokonalé.

"Druhotriedne alebo tret'otriedne diela často zohrávajú rozhodujúcu úlohu v histórii umenia a literatúry: na druhej strane veľkí umelci - Bach a Raffael sú príkladmi tých, čo neboli revolučnými umelcami, ba ani, historicky vzaté, nezastávali takú kľúčovú pozíciu ako mnohí iní, horší od nich." ([7], 165).

Technicky dokonalé kópie, majstrovské falzifikáty a napodobeniny môžu mať rovnakú estetickú hodnotu ako originálne diela majstrov, ale súčasne minimálnu, alebo dokonca vôbec žiadnu umeleckú hodnotu. Ak neexistuje žiadny vnímateľný rozdiel medzi originálnou maľbou a jej kópiou, potom by estetická hodnota oboch mala byť rovnaká napriek tomu, že umelecká hodnota a aj trhovú hodnotu originálu môže byť oveľa vyššia ako cena napodobeniny alebo kópie. Akceptovať rozdiel medzi týmito dvoma rozdielnymi typmi hodnôt, umeleckou a estetickou, a teda aj medzi dvoma rozdielnymi typmi súdov, a to medzi súdom o umeleckej hodnote diela a súdom o jeho estetickej hodnote, nám pomôže riešiť tento problém.

V 80.-tych rokoch tohto storočia vyšlo niekoľko kníh a štúdií, v ktorých autori rozlišovali medzi estetickou a umeleckou hodnotou umeleckej činnosti a konzekventne dokazovali, že je nevyhnutné rozlišovať medzi dvoma druhmi hodnotových súdov o umeleckom diele: umeleckými a estetickými.

Vo všeobecnosti sa zvyčajne pridržiavali toho, že rozdiely medzi pojmom "estetická hodnota" a "umelecká hodnota" nie sú vždy identické, ale že ide medzi nimi o afinitu; a že estetické hodnoty nie sú charakteristické iba pre umenie. V prípade umenia problém vyzerá inak. Aj keď je estetická hodnota nevyhnutnou podmienkou toho, aby objekt bol umeleckým dielom, je iba súčasťou umeleckej hodnoty diela. Estetická skúsenosť, ktorá je vlastne skúšobným kameňom pre estetickú hodnotu diela a je fundamentálna pre jeho estetické hodnotenie, nepokrýva však úplne umeleckú hodnotu. Nie je ani nevyhnutná, navyše ani nie je dostatočným základom pre umeleckú evaluáciu. Umelecké hodnotenie môže byť, samozrejme čiastočne, nezávislé od estetickej skúsenosti.

Takýto názor zastávali R. Rudner, P. Kivi, T. Kulka, N. Wolterstoff, G. Hermerén, D. Best, B. Dziemidok a I. Oramo. Neboli však prví, ktorí artikulovali túto myšlienku. Prvým propagátorom tohto názoru bol poľský estetik a sociológ Štefan Ossowski, ktorý už v roku 1993 vo svojej najvýznamnejšej knihe *U podstaw estetyki (Základy estetiky)* prvý raz oddelil estetické hodnoty umenia od jeho umeleckých hodnôt. Všimol si, že objekty hodnotené estetikmi sú niekedy hodnotené vo vzťahu k skúsenosti, ktorú vyvolávajú, inokedy zasa vo vzťahu k tvorivému úsiliu, ktoré je obsiahnuté vo výzve voči danosti objektu a nasledujúcemu povolaniu objektu k jeho vlastnému bytiu. Napriek tomu tieto dve koncepcie hodnoty a hodnotenia sú v praxi zvyčajne zmiešané.

V estetickom hodnotení by sme mali rozlišovať plodný aspekt (tvorivé úsilie) a funkčný aspekt (pôsobenie na vnímateľa). "Objektom pripisujeme hodnotu alebo z hľadiska toho, aké sú, alebo z hľadiska toho, čo dávajú; hodnotíme ich vo svetle ich príčin (činnosti tvorcu) alebo ich pôsobenia (skúsenosti vnímateľa)." ([8], 301-302). Tieto "dve metódy hodnotenia v estetike možno stručne nazvať hodnotením vo vzťahu ku kráse a hodnotením vo vzťahu k umeleckosti." ([8], 303). Z toho vyplýva, že musíme predpokladať existenciu dvoch základných druhov toho, čo nazývame "estetickou hodnotou" v širokom zmysle slova: 1. hodnotu estetického objektu, ktorého miera sa nachádza v estetickej skúsenosti vnímateľa (táto hodnota môže charakterizovať oboje: prírodný jav i človekom vytvorený objekt); 2. umeleckú hodnotu, ktorej bola daná miera iba umením tvorcu (táto hodnota môže charakterizovať iba ľudskú aktivitu). Tieto dve koncepcie hodnôt sa nerozlišujú ani v bežnej evaluácii, a toto rozlíšenie nezohľadňujú ani teoretici. Dôsledkom toho je podľa Ossowského v kultúrnom kontexte súčasnej Európy to, že "estetická hodnota" funguje ako "koláž pojmov", pričom ich dôležité vzájomné vzťahy sú vlastne vzťahmi medzi nimi.

Oblasť estetických hodnôt nie je takto ani uniformná, ani homogénna. Je nielen možné, ale aj nevyhnutné rozlišovať medzi oboma dištinktívnymi spôsobmi evaluácie a dvoma dištinktívnymi typmi hodnôt: 1. tými, čo sú spojené iba s umením - umeleckými hodnotami; a 2. estetickými hodnotami, ktoré sú vlastné všetkým objektom vrátane umeleckých diel a ktoré evokujú estetický postoj a estetickú skúsenosť. Tie prvé sú v skutočnosti a v podstate objektívne, ak ich zisťujeme prostredníctvom takých vlastností umeleckého diela, ktoré možno objektívne dokázať (napríklad podľa originality koncepcie, stupňa technickej náročnosti, dokonalosti prevedenia, funkcionality, vernosti napodobenia skutočnosti atď.). Hodnotenie umeleckého diela s prihliadnutím na jeho umeleckú hodnotu nezávisí od estetickej skúsenosti, i keď si vyžaduje kompetencie a znalosti, ktoré každý "vnímateľ umenia" nemá. Konzekventne môžeme potom v súlade s Ossowskim tvrdiť, že umelecké hodnoty sú aristokratické. Estetické hodnoty na druhej strane sú demokratické, pretože ich možno zistiť iba v estetickej skúsenosti. Napriek opačnému zdaniu neexistujú v prírode ako objektívne, sú subjektívno-objektívne (sú vzťahové). Nemožno ich redukovať ani na vlastnosti objektu, ale ani na skúsenosť subjektu.

Skutočnosť, že Ossowski, Kulka, Kivy, Wolterstorff a iní sa považovali za predstaviteľov toho istého názoru, neznamena, že ich koncepcie sú identické. Nerozdeľuje ich úzke a striktné chápanie estetickej hodnoty. Pre každého z nich estetické hodnoty umeleckého diela spočívajú vo vnímateľných (zmyslových a štruktúrnych) vlastnostiach objektu a sú vždy priamo spojené s estetickou skúsenosťou. Rozdiel medzi nimi je však v chápaní umeleckých hodnôt. Niektorí z nich (napríklad P. Kivy, N. Wolterstorff, G. Hermerén, D. Best a N. Carroll) chápu umeleckú hodnotu široko, kým S. Ossowski, T. Kulka a J. Levinson ju ponímajú pomerne úzko.

Pre N. Wolterstorffa môžu byť okrem iných umelecky relevantné kognitívne hodnoty, dômyselnosť predstavenia, originalita, úprimnosť, ba rovnako aj religiózne, morálne a "zábavné" hodnoty umenia ([9], 157-160). Pre G. Hermeréna sú dôležitými kritériami umeleckých predností diela okrem estetických hodnôt aj šikovnosť, zručnosť, originalita komunikácie emócií a morálky, politická a religiózna významnosť

[6]. Menej radikálny je v tomto smere Noel Carrol. Bojuje za pluralitné riešenie otázky miesta a úlohy kognitívnych, intelektuálnych a morálnych hodnôt v rozličných umeleckých formách. Domnieva sa, že "kognitívne a morálne poňatie možno zohľadňovať v umeleckom hodnotení nejakého diela" najmä pri literárnych a filmových dielach. Napríklad väčšina obecnstva by považovala "za zvrátené vylúčiť intelektuálne a morálne úspechy *Le Grand Illusion* pri vysvetľovaní toho, prečo je to dobrý film". Podľa neho poprieť umeleckú dôležitosť kognitívnej hodnoty literatúry iba preto, že hudba ju nemá, nemožno o nič viac ospravedlniť ako vylúčenie dôležitosti melódie z hudby, pretože socha nemá žiadnu melodickú dimenziu [10].

Ossowski, Kulka a Levinson sa domnievajú, že je lepšie chápať umeleckú hodnotu v užšom zmysle. Napríklad Ossowskému je vzdialené popieranie morálnych, religióznych, politických alebo iných hodnôt; domnieva sa, že i keď nie sú komponentami umeleckej hodnoty, predsa veľmi hlboko pôsobia na globálnu (sociálnu) hodnotu umenia.

T. Kulka i Ossowski ponímajú umeleckú hodnotu úzko. Podľa Kulku je umelecká hodnota najmä historicko-umeleckou hodnotou. Všetky faktory ako pôvod umeleckého diela a jeho autenticita, jeho miesto v histórii daného umeleckého druhu (napr. maľby) a originalita jeho štýlu, jeho vzťah ku kánonu a špecifické inovačné umelecké techniky sú esteticky irelevantné, ale nesmierne dôležité pre umeleckú hodnotu diela [11].

Posledným predstaviteľom úzkeho chápania umeleckej hodnoty, na myšlienky ktorého by som chcel aspoň stručne upozorniť, je Jerrold Levinson. Nie je to tak dávno, čo vo svojej knihe *Music, Art and Metaphysics* veľmi systematicky vyložil estetické a umelecké vlastnosti umeleckého diela. Rozdelil estetické vlastnosti (vnímateľné vlastnosti) do dvoch skupín. Do prvej skupiny, ktorú nazval "kvázi-estetickou", patria vlastnosti ako "pôvab, rovnováha, koherencia, výpravnosť a jednota". Druhú skupinu "expresívnych estetických vlastností" tvoria napríklad "smútok, zúfalstvo, divokosť, vznešenosť a tvrdosť" ([12], 182).

Príklady "umeleckých vlastností" (ktoré sú nesmierne dôležité, nie sú však priamo vnímateľné, ale spočívajú vo vzťahu k ostatným umeleckým dielam) sú: "originalita, pôvodnosť, šikovnosť, revolučnosť, typickosť, vplyvnosť, syntetickosť, zreteľnosť pohľadu" ([12], 182-183).

Levinson teda odlišuje umelecké vlastnosti od estetických, ale tiež od "reprezentatívnych vlastností" a "významových vlastností" ([12], 183-184). Toto riešenie je kontroverzné, aspoň mne sa tak javí, nielen zo stanoviska zhodného s reprezentantmi kognitívnych (N. Goodman) alebo semiotických (U. Eco) teórií umenia, ale zo stanoviska ich umiernennejších nasledovníkov, ako aj z hľadiska pluralistického prístupu (N. Carrola alebo môjho), ktorý nemôže akceptovať názor, že "reprezentatívne vlastnosti" alebo "významové vlastnosti" nie sú vo vzťahu k umeleckej hodnote napríklad literárneho umeleckého diela dôležité.

Záver

Ak estetické hodnoty umenia tvoria takú istú triedu hodnôt ako estetické hodnoty ne-umeleckých javov (krása prírody, krása ľudského tela, ľudské mimo-umelecké

produkty), potom estetickú skúsenosť nemôžeme vylúčiť z procesu estetického hodnotenia. Estetická skúsenosť je čosi *ex definitione* spojené s oblasťou estetického hodnotenia. Umenie vždy bolo najdôležitejším zdrojom estetickej skúsenosti a to je aj dôvod, prečo sa hodnotí z estetického hľadiska. Napriek významným zmenám, ktoré sa udiali v umení dvadsiateho storočia, umenie ako celok neprestalo byť prameňom estetického uspokojenia pre svojich vnímateľov. Preto estetické hodnotenie v úzkom zmysle (v spojení s estetickou skúsenosťou) ne stráca svoje oprávnenie. Pritom však je pravdou, že niektoré uznávané diela súčasného umenia neposkytujú estetický pôžitok, alebo ho z nich má len veľmi málo vnímateľov, a napriek tomu ne strácajú status umeleckých diel.

Nemyslím si, že tu máme iba dve možnosti: buď môžeme rozšíriť naše poňatie pojmu "estetické hodnoty" a "estetické hodnoty" do tej miery, že stratí originálny význam a špecifickosť, alebo môžeme akceptovať skutočnosť, že estetické hodnoty (v úzkom zmysle, ako to navrhujú Ossowski, Rudner, Korsmeyer, Kivy, Hermerén, Dziemidok, Oramo, Carroll a Levinson) nie sú iba esenciálnymi, ale aj špecifickými hodnotami umenia. Ak akceptujeme druhé riešenie a uznáme, že spôsob hodnotenia, ktoré sa tu prezentovalo ako "umelecké", je tiež možný a oprávnený, privádza nás to k záveru, že estetické hodnoty nie sú iba inherentnými hodnotami umenia nazeraného ako špecifická a relatívne autonómna forma kreativity. Akceptovanie tohto rozdielu podľa mňa umožňuje riešiť aj také problémy, akými sú otázky estetického a umeleckého statusu kópií, napodobení a falzifikátov; statusu diel, ktoré nemajú estetický rozmer, i status produktov umeleckých hnutí, ktoré napokon nevyžadujú žiadny umelecký objekt (konceptuálne umenie).

LITERATÚRA

- [1] INGARDEN, R.: Artistic and Aesthetic Values. In: *The British Journal of Aesthetics*, vol. 4, no. 3, s. 198-231.
- [2] INGARDEN, R.: Theory of Value and Evaluation of the Work of Art. In: Dziemidok, B. and McCormick, P. (eds.): *On the Aesthetics on Roman Ingarden*. Dordrecht 1989, s. 71-100.
- [3] DZIEMIDOK, B.: Controversy About the Aesthetic Nature of Art. In: *The British Journal of Aesthetics*, vol. 29, no. 1 (Winter 1988), s. 1-17.
- [4] RUDNER, R.: On Seeing What We Shall See. In: R. Rudnes, J. Scheffler (eds.): *Logic and Art. Essay in Honor of Nelson Goodman*. Indianapolis, Bobbs-Merrill 1973, s. 171.
- [5] KORSMEYEROVÁ, C.: On Distinguishing "Aesthetic" from "Artistic". In: *The Journal of Aesthetic Education*, vol. 11, no. 4, (October 1977).
- [6] HERMERÉN, G.: *Aspects of Aesthetics*. Lund: Gleerups 1983.
- [7] HAUSER, A.: *Philosophy of Art History*. New York, Knopf 1959.
- [8] OSSOWSKI, S.: *The Foundations of Aesthetics*. Warsaw and Dordrecht 1978.
- [9] WOLTERSTORFF, N.: *Art and Action, Toward Christian Aesthetics*. Grand Rapids, Eerdmans 1980.
- [10] CAROLL, N.: Formalism and Critical Evaluations. In: *The Reasons of Art*, ed. by P. McCormick. University of Ottawa Press 1985, s. 327-335.
- [11] KULKA, T.: The Artistic and Aesthetic Values of Art. In: *The British Journal of Aesthetics*, vol. 21, 1981, s. 336-350.
- [12] LEVINSON, J.: *Music, Art and Metaphysics. Essay in Philosophical Aesthetics*. Ithaca and London, Cornell University Press 1990.

Z anglického originálu Dziemidok, B.: *On the Aesthetic and Artistic Values of Art*. In: Ken-ichi Sasaki (ed.): *Axiological Foundation of the Beautiful and Art*. Tokyo, University of Tokyo Press 1994 s. 1-10, preložil Oliver Bakoš.